

ПРАВОВІ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

LEGAL SYSTEMS OF UKRAINE AND GREAT BRITAIN: A COMPARATIVE ANALYSIS

Кудін А.А., аспірантка

Київського університету інтелектуальної власності та права

ORCID ID: 0000-0002-5236-3140

У статті здійснено порівняльний аналіз правових систем України та Великобританії на сучасному етапі їх розвитку. Доведено, що знаходячись в різних правових сім'ях (Романо-германська та Англо-саксонська) належучи до різних форм правління правові системи України та Великобританії мають як спільні ознаки так й відмінні риси. Спільними є те, що правові системи функціонують у спільному демократичному режимі. Відмінними рисами є: форма правління (демократія та монархія), кількість правих систем в державі, єдина в Україні та три у Великобританії) традиції формування джерел права, коли для України основними є закони та підзаконні нормативно-правові акти, а для Великобританії закони та судові прецеденти, якість функціонування правосуддя – якісне у Великобританії та таке що знаходиться на шляху до цього в Україні. Актуалізована, що законодавство за британською традицією це правила, які регулюють поведінку людей у цивілізованому суспільстві. Джерела права поділяються на основні та вторинні. Основними джерелами права є законодавство та прецедентне право, як рішення судів вищої інстанції, або «судів протоколу», які є обов'язковими для судів нижчої інстанції. Вторинними джерелами права є підручники та коментарі юридичних авторів та думки експертів-юристів. Система правосуддя в Великобританії є однією з трьох гілок держави, поряд з виконавчою та законодавчою, проте функції правосуддя чітко не відмежовані. Однак це не призводить до незаконного впливу на суддів, вони є взірцем прийняття справедливих рішення для всього демократичного світу. Формально судову гілку влади в Україні чітко відмежована від інших, її система складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. Проте, деякі судді продовжують бути залежними від вищих посадових осіб виконавчої влади та корупції, громадяни не завжди знаходять справедливість в судах. В Україні та Великобританії продовжується судові реформи, проте в Україні основною їхньою метою є забезпечення справедливості та подолання корупційних викликів, на відміну від цього у Сполученому Королівстві вона направлена на підвищення ефективності правосуддя. У Великобританії право інтелектуальної власності традиційно знаходить свій ефективний захист, в Україні це питання стоїть на початковому етапі свого вирішення.

Ключові слова: англо-саксонська правова сім'я, ефективність, норма права, правова система, Романо-германська правова сім'я, справедливість, судова гілка влади, судовий прецедент.

The article provides a comparative analysis of the legal systems of Ukraine and Great Britain at the current stage of their development. It is proved that being in different legal families (Romano-Germanic and Anglo-Saxon), belonging to different forms of government, the legal systems of Ukraine and Great Britain have both common features and distinctive features. What they have in common is that the legal systems function in a common democratic regime. Distinguishing features are: the form of government (democracy and monarchy), the number of right-wing systems in the state, the only one in Ukraine and three in Great Britain) the traditions of the formation of sources of law, when for Ukraine the main ones are laws and by-laws, and for Great Britain laws and judicial precedents, the quality of the functioning of justice – high quality in Great Britain and such that is on the way to it in Ukraine. Updated that legislation in the British tradition is the rules that regulate the behavior of people in a civilized society. Sources of law are divided into primary and secondary. The main sources of law are legislation and case law, such as the decisions of higher courts, or "courts of record", which are binding on lower courts. Secondary sources of law are textbooks and commentaries of legal authors and opinions of legal experts. The justice system in Great Britain is one of the three branches of the state, along with the executive and legislative, but the functions of justice are not clearly demarcated. However, this does not lead to illegal influence on judges, they are a model of making fair decisions for the entire democratic world. Formally, the judicial branch of power in Ukraine is clearly separated from others, its system consists of courts of general jurisdiction and the Constitutional Court of Ukraine. However, some judges continue to be dependent on senior officials of the executive power and corruption, citizens do not always find justice in the courts. In Ukraine and Great Britain, judicial reforms continue, but in Ukraine their main goal is to ensure justice and overcome corruption challenges, in contrast to this in the United Kingdom, it is aimed at improving the efficiency of justice. In Great Britain, the right to intellectual property traditionally finds its effective protection, in Ukraine this issue is at the initial stage of its solution.

Key words: Anglo-Saxon legal family, court precedent, efficiency, judicial branch of government, justice, Legal System, Romano-Germanic legal family, rule of law.

Вступ. Правова система України є самодостатньою, проте вона існує не ізольовано в демократичному світі. Взірцем демократичної правової традиції є правова система Великобританії. Згідно з Конституцією Україна є правова демократична та соціальна держава, проте має багато проблем з верховенством права. Як відомо Великобританія не має писаної конституції, разом з тим має значні успіхи щодо забезпечення правових та соціальних стандартів підданих.

Одночасно, Україна, як молода держава, що відновила свою незалежність в 1992р., активно розвиває свою правову систему. Правова система Великобританії також розвивається проте це здійснюються виважено можна сказати класично консервативно.

В умовах Євроатлантичних прагнень Українського народу, правова система України приречена на розвиток на засадах європейських цінностей, які багато в чому були утвердженні завдяки кращим напрацюванням Британської правовій та політичній доктрині.

Відповідно здійснення порівняного аналізу цих двох правових систем дає можливість виявити та узагальнити

кращі положення для запозичення, причому не тільки в одному напрямку.

Огляд останні досліджень. До проблеми порівняльного правознавства звертала свою увагу вітчизняні та зарубіжні вчені а саме: І. Биля-Сабадаш, Л. Богачова, Д. Лук'янов, С. Погребняк, Г. Пономарьова, В. Протасова, В. Смородинський, М. Хаустова, Г. Христова, S. Rab та ін. Проте безпосередньо до проблеми порівняльного аналізу правової системи України та Великобританії вони не звертались.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії держави і права, засад права, доктринальних поглядів вітчизняних вчених правників та вчених Великобританії на цю проблематику та діючого українського та Сполученого королівства законодавства актуалізувати питання правової системи України.

Виклад основних положень. Великобританія є конституційною монархією[1]. Вона має три окремі правові системи, єдину для Англії та Уельсу окремі для Шотландії та Північної Ірландії. Україна є Парламентсько -Президентською республікою, що має єдину правову систему[2].

Тріада правових систем Великобританії відображає історичне походження та той факт, що Шотландія та Ірландія, а пізніше Північна Ірландія, зберегли власні правові системи та традиції відповідно до Актів Союзу 1707 та 1800 рр.[1] Велика Британія має парламентську систему правління, вищим законодавчим органом є Вестмінстерський парламент. Доктрина верховенства (або суверенітету) парламенту означає, що суди визнають, що законодавство, прийняте парламентом, має пріоритет над загальним правом (по суті, правом, прийнятим суддею, розробленим у випадках). Главою держави є монарх (нині король Карл III), який не обирається і займає цю посаду за походженням. На практиці роль монарха переважно церемоніальна. Деякі повноваження, які здійснює уряд, походять від королівської прерогативи та здійснюються від імені монарха, хоча монарх залишається юридично відповідальним за їх виконання. Королівська прерогатива – це те, що залишилося від абсолютних повноважень, якими раніше користувався монарх і які не були усунені парламентом. Ці повноваження включають питання національної безпеки, оборони держави та розгортання збройних сил [3].

Україна за Конституцією 1996 р., була Президентсько-Парламентською республікою. Однак, 8 грудня 2004 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України „Про внесення змін до Конституції України”, який здійснив суттєвий перерозподіл повноважень між главою держави, парламентом і урядом. Запровадив нову систему стримувань і противаг, та збалансував обсяг повноважень, закріплених відповідно за Президентом, Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України [4].

Закони за британською традицією це правила, які регулюють поведінку людей у цивілізованому суспільстві. На відміну від наукових законів, які можна розпізнати на основі спостереження за матеріальним всесвітом і є незмінними (хоча наші знання про них можуть змінюватися), юридичні закони вирішуються та проголошуються людьми та можуть бути змінені шляхом подальшого людського втручання. Це вірно незалежно від того, чи є виправдання закону релігійним, філософським чи політичним. Джерела права поділяються на основні та вторинні. Основним джерелом права є законодавство (акти парламенту або статуту, статутні документи, накази ради тощо) та прецедентне право (рішення судів вищої інстанції, або «судів протоколу», які є обов'язковими для судів нижчої інстанції, які повинні дотримуватися та застосовуватися ними). Вторинними джерелами права є: підручники та коментарі юридичних авторів, думки експертів-юристів, а також рішення судів (незалежно від вищості) інших (іноземних) юрисдикцій, усі вони розглядаються як «переконливі» і можуть бути взяті до уваги судом під час прийняття рішення, хоча суд не зобов'язаний це робити [5].

В Україні норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою. Нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі, який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію. Під законодавством розуміється взаємопов'язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів. Законодавство України структурується від актів вищої юридичної сили до актів нижчої юридичної сили та включає: Конституцію України – Основний Закон України; закони; підзаконні нормативно-правові акти та чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною законодавства України [6].

Система правосуддя є однією з трьох гілок держави. Дві інші гілки – виконавча, або уряд, і законодавча, тобто дві палати парламенту. Сполучене Королівство, як відомо не

має писаної конституції. Конституційні положення можна знайти в статутах, прийнятих парламентом, і в загальному праві, яке розвивалося протягом століть у рішеннях судів. Відсутність письмової конституції є одним із наслідків того, як розвивалися нинішні політичні та правові інститути Сполученого Королівства з 1066 р. Іншим наслідком є те, що державні інститути не розділили до кінця функції та повноваження трьох різних гілок держави: виконавча, законодавча та судова влада. Наприклад, уряд (або виконавча влада) складається з депутатів і колег, які також є членами законодавчої влади (Палати громад і Палати лордів). Тільки у 2004 р. уряд і судова влада уклали Конкордат, у рамках якого була гарантована подальша незалежність судової влади. Конкордат також встановлює, які з функцій, які досі виконував лорд-канцлер, були «судовими», а тепер – місцевими судами, які були «адміністративними» і залишаються провінцією уряду, а які є «гібридними» та мають бути спільними. Закон 2005 р. зробив більше, ніж просто реформував посаду лорда-канцлера. Він посилався на два основоположні принципи нашої конституції – верховенство права та незалежність судової влади. Незважаючи на те, що незалежність судової влади протягом тривалого часу була проблемою, яка згадувалася в статуті, наприклад у Біллі про права 1689 р. чи Акті про врегулювання 1701 р, це був перший випадок, коли верховенство права конкретно згадувалося в статуті. Століттями виникло загальне розуміння того, що вони передбачають, але в світлі інших внесених змін було визнано важливим, щоб Закон посилався на них і таким чином надав їм законодавчої сили [1].

Загальне право історично застосовувалося в королівських судах, а справедливість розвивалася як окрема система переважно дискреційних засобів правового захисту, якими керував лорд-канцлер, часто як спосіб пом'якшити несправедливості, заподіяної негнучкими нормами загального права. Концепції справедливості, зараз звичай розглядаються як частина діяльності відділу канцелярії у Високому суді, але після прийняття законів про судочинство 1873-1875 рр., коли системи права та справедливості були злиті, вони більше не розглядаються як окремі юрисдикції, і як правові, так і справедливі засоби захисту можуть бути надані в усіх судах [5].

Судову систему України складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції є загальними та спеціалізованими. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається. Згідно з Законом «Про судоустрій і статус судів» та Конституцією, судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судоустрою чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом. Суддя в Україні є недоторканим [7].

У Великобританії судова влада перешкоджає державі чи виконавчій владі здійснювати свої повноваження незаконним чином. Він розробив такі системи стримувань і противаг через загальне право. Громадянин вільний робити чи говорити все, що забажає, якщо закон (виражений переважно через акти парламенту) чітко не встановлює, що такі дії чи заяви заборонені. Судові вирішення судова влада. Хабеас Корпус і особиста свобода. Особа, яка була затримана державою, має право на перевірку законності цього затримання судом. Хоча спочатку цей принцип був розроблений через загальне право, право на свободу також міститься в статті 5 Європейської конвенції з прав людини, яка тепер є частиною законодавства Великобританії відповідно до закону про права людини 1998 р [3].

В Україні, продовжується судова реформа. Вона здійснюється у рамках суттєвої активізації та переведення у практичну площину процесів європейської і євроатлантичної інтеграції України Рада національної безпеки і оборони України. Адже вона є: головним стрижнем демократичного розвитку Української держави; підтримують необхідність упровадження системи невідкладних кроків з відновлення рівня довіри до судової гілки влади та посилення заходів із неухильного проведення судової реформи як одного з основоположних елементів забезпечення верховенства права; відзначає, що довіра до державних інститутів є запорукою незмінного курсу держави на набуття членства України в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору і є одним із ключових моментів забезпечення національної безпеки. Успішне проведення судової реформи є однією із семи базових вимог Європейського Союзу для подальшого просування за напрямками європейської та євроатлантичної інтеграції України [8].

Закон 2005р. утвердив створення Верховного суду Сполученого Королівства, який буде окремим і незалежним від Палати лордів. Новий суд має власну незалежну систему призначень, штат, бюджет і будівлю в колишній Мідлсексській ратуші, навпроти Будинку парламенту. Створення незалежної комісії з призначення суддів. Комісія фактично відповідає за відбір суддів, хоча формально Комісія дає рекомендації лорду-канцлеру. Це має на меті гарантувати, що, незважаючи на те, що заслуги залишаються єдиним критерієм для призначення, система призначень є більш відкритою та прозорою. Створення Омбудсмена з питань призначення та поведінки суддів, відповідального за розслідування та надання рекомендацій щодо скарг щодо процесу призначення суддів, а також розгляд скарг щодо поведінки суддів. Створення Міністерства юстиції у 2007 р., яке об'єднало відповідальність за кримінальну юстицію, в'язниці та пенітенціарну політику (раніше відповідальність міністра внутрішніх справ) і відповідальність за судові служби та юридичну допомогу (раніше відповідальність лорда-канцлера) призвело до подальшої угоди між урядом і судовою владою в січні 2008 р. Це визнає, що судова влада несе особливу відповідальність за незалежне здійснення правосуддя [1].

Розвинуте є право інтелектуальної власності. Так закон про інтелектуальну власність, як його часто називають у Великобританії, стосується прав і обов'язків, пов'язаних із патентами, зразками, авторським правом і торговими марками. Патенти захищають наукові винаходи, які часто мають промислову або комерційну цінність. Права на дизайн захищають творчість дизайну продукту. Авторське право стосується мистецьких творів, написаних, складених чи створених іншим художнім способом. Торгові марки захищають ідентичність і репутацію компаній. Позови про «видачу» (де компанія видає себе або свою продукцію за іншу компанію) також вважаються частиною законодавства про інтелектуальну власність. Деякі права інтелектуальної власності мають бути зареєстровані, перш ніж їх можна буде реалізувати, а інші – ні.[3]

В Україні це питання також стоїть гостро. Наприклад, 29 вересня 2017 р. Указом Президента України № 299 був утворений Вищий суд з питань інтелектуальної власності

[9]. Проте, до сьогоднішнього дня він так і не розпочав свою діяльність.

Висновки: Усе вище наведені дає можливість сформулювати наступні узагальнення щодо порівняльного аналізу правових систем України та Великобританії:

Великобританія є конституційною монархією та має історичні три окремі правові системи, усім з яких притаманні парламентська система правління, Україна є Парламентсько-Президентською республікою, що має єдину правову систему;

– законодавство за британською традицією це правила, які регулюють поведінку людей у цивілізованому суспільстві, джерела права поділяються на основні та вторинні, основним джерелом права є законодавство та прецедентне право, як рішення судів вищої інстанції, або «судів протоколу», які є обов'язковими для судів нижчої інстанції, вторинними джерелами права є підручники та коментарі юридичних авторів, думки експертів-юристів;

– норма права в Україні – це загальнообов'язкове офіційно визначене правило поведінки, яке регулює суспільні відносини, що охороняються і забезпечуються державою, законодавство систематизується від документів з вищою юридичною силою до документів з нижчою і включає Конституцію України – Основний Закон України, закони та чинні міжнародні договори, згода на надання яких надана Верховною Радою України;

– система правосуддя в Великобританії є однією з трьох гілок держави, поряд з виконавчою та законодавчою, проте функції правосуддя чітко не відмежовані, однак це не призводить до незаконного впливу на суддів, вони є взірцем прийняття справедливих рішень для всього демократичного світу;

– формально судову гілку влади в Україні чітко відмежована від інших, її система складають суди загальної юрисдикції та Конституційний Суд України, проте, деякі судді продовжують бути залежні від вищих посадових виконавчої влади та корупції, громадяни не завжди знаходять справедливість в судах;

– в Україні та Великобританії продовжується судові реформи, проте в Україні основною їхньою метою є забезпечення справедливості та подолання корупційних викликів, на відміну від цього у Сполученому Королівстві вона направлена на підвищення ефективності правосуддя;

– у Великобританії право інтелектуальної власності традиційно знаходить свій ефективний захист, в Україні це питання стоїть на початковому етапі свого вирішення.

Отже, знаходячись в різних правових сім'ях (Романо-германська та Англо-саксонська) належучи до різних форм правління правові системи України та Великобританії мають як спільні ознаки та відмінні риси. Спільними є те, що правові системи функціонують у спільному демократичному режимі. Відмінними є форма правління (демократія та монархія), кількість правих систем в державі (єдина в Україні та три у Великобританії), традиції формування джерел права, коли для України основними є закони та підзаконні нормативно-правові акти, а для Великобританії закони та судові прецеденти, якість функціонування правосуддя – якісне у Великобританії та таке що знаходиться на шляху до цього в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. United Kingdom Law: Legal system. *Bodleian Libguides*. 2023. URL: <https://libguides.bodleian.ox.ac.uk/law-uklaw/legalsystem>
2. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004. – № 27-IX від 03.09.2019. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Rab S. Legal Systems in the UK (England and Wales): A Q&A guide to the legal system in the UK. 2023. URL: [https://uk.practicalcallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicalcallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true)
4. Політична реформа: нові виклики для влади, політиків та суспільства. *Лабораторія закондавчих ініціатив*. 2005. URL: <https://parliament.org.ua/2005/12/12/politichna-reforma-novi-vikliki-dlya-vl/>
5. The English legal system. *ICLR*. 2023. <https://www.iclr.co.uk/knowledge/topics/the-english-legal-system/>
6. Про правотворчу діяльність. Проект закону України. *Верховна рада України*. 2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72355
7. Про судоустрій і статус суддів. Закон України 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст.545.
8. Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 р. Введено в дію Указом Президента України від 30 червня 2023 року № 359. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3592023-47185>
9. Про утворення Вишого суду з питань інтелектуальної власності. Постановлено [Указом Президента України від 29 вересня 2017 р. № 299 <https://www.president.gov.ua/documents/2992017-22722>
10. Порівняльне правознавство: підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків Право, 2012. 272 с.